

จากหน้าเวทีสู่หน้าจอ: การปรับตัวของหมอลำ คณะสาวน้อยเพชรบ้านแพง ในช่วงโควิด-19

From Stage to Screen: The Adaptation of the Sao Noi Phet
Banphang Molam Troupe during the COVID-19 Pandemic

(Received: 5 January 2025; Revised: 7 June 2025; Accepted: 30 August 2025)

วัชรินทร์ ทวีโชติ ^[1]

Watcharin Thaweechot

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้นำเสนอที่มาของการปรับตัวจากหน้าเวทีสู่หน้าจอของหมอลำคณะสาวน้อยเพชรบ้านแพงในช่วงโควิด-19 โดยเริ่มต้นจากการไลฟ์ร้องเพลงและพูดคุยกับแฟนคลับ ต่อมาเริ่มมีการเชิญศิลปินดังมาร่วมไลฟ์และสร้างกลุ่มส่วนตัวหรือกลุ่มปิดใน Facebook เพื่อให้ผู้ชมซื้อบัตรออนไลน์เข้าไปรับชมในกลุ่ม จากนั้นได้เพิ่มรูปแบบการแสดงให้มีช่วงละครเวที ซึ่งมีองค์ประกอบในการสร้างสรรค์ทั้งหมด 13 ด้าน ได้แก่ 1) หัวหน้าคณะ 2) หัวหน้าฝ่าย 3) แอดมิน 4) นักแสดง 5) แดนซ์เซอร์ 6) ชุดเครื่องแต่งกาย 7) ระบบแสงและเวที 8) ฉากและองค์ประกอบศิลป์ 9) กำกับเวที 10) บทละครและลำดับการแสดง 11) ดนตรี 12) เสียง และ 13) มุมกล้องและลำดับภาพ ซึ่งมีกระบวนการผลิตละครเวทีออนไลน์ 3 ขั้นตอนหลัก ได้แก่ 1) ขั้นตอนเตรียมการ (pre-production) 2) ขั้นตอนการผลิต (production) และ 3) ขั้นตอนหลังการผลิต (post-production)

การปรับตัวดังกล่าวถือเป็นการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของชาวคณะสาวน้อยเพชรบ้านแพง และยังสามารถสร้างรายได้ให้แก่สมาชิกทุกคนในช่วงสถานการณ์โควิด-19 อีกทั้งเป็นการขยายฐานแฟนคลับของหมอลำจากการเชิญศิลปินดังมาร่วมเป็นนักแสดงในละครเวที รวมไปถึงยังสร้างโมเดลธุรกิจให้แก่คณะในการไลฟ์กลุ่มปิดที่นำมาใช้กับการแสดงหน้าเวทีจนถึงปัจจุบัน

คำสำคัญ: การปรับตัว หมอลำ

^[1] นักวิชาการอิสระ
Independent Scholar

Abstract

This article examines the transformation of the Saonoi Phet Banphang Molam troupe from live stage performances to online platforms during the COVID-19 pandemic. Initially, the adaptation involved live-streamed singing performances accompanied by interactive conversations with fans. Over time, the format expanded to incorporate theatrical performances with 13 key creative components, including: (1) troupe leader, (2) departmental heads, (3) administrators, (4) actors, (5) dancers, (6) costumes, (7) lighting and stage systems, (8) scenery and artistic elements, (9) stage direction, (10) scripts and performance sequencing, (11) music, (12) sound, and (13) camera angles and visual editing. The online theatrical production process was structured into three primary stages: (1) pre-production, (2) production, and (3) post-production.

This adaptation highlights a strategic response by the Saonoi Phet Banphang troupe to ensure survival and resilience during the COVID-19 crisis. It not only generated income for all troupe members but also expanded the fan base by featuring well-known artists in the theatrical productions. Additionally, it introduced a sustainable business model for private live-streaming, which has subsequently been integrated into on-stage performances and remains in use today.

Keywords: Adaptation, Molam

1. บทนำ

นับตั้งแต่ปี พ.ศ.2563 สังคมทั่วโลกได้เผชิญกับวิกฤติโรคติดต่อโคโรนาไวรัส 2019 หรือโควิด-19 อย่างรุนแรงและกว้างขวางซึ่งเป็นปัญหาทางด้านการแพทย์ที่สำคัญในประวัติศาสตร์โลกยุคปัจจุบัน วิกฤติดังกล่าวส่งผลกระทบต่อระบบสุขภาพ เศรษฐกิจ วิถีชีวิต และสังคมโลก (WHO, 2020) ซึ่งการแพร่ระบาดที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบไม่เพียงแต่เรื่องของสุขภาพเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ยังส่งผลกระทบไปทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ วิถีชีวิต และวัฒนธรรมคนในสังคมต้องเปลี่ยนตัวเองในการใช้ชีวิต ธุรกิจหลายภาคส่วนต้องล้มละลาย โดยเฉพาะภาคของการท่องเที่ยวที่ถือเป็นรายได้หลักของเศรษฐกิจในประเทศ ซึ่งได้รับผลกระทบจากการที่มีมาตรการให้ปิดประเทศ แต่ถึงอย่างไรก็ตามก็มีบางธุรกิจหรือบางกิจกรรมที่ยังสามารถปรับตัวได้โดยได้นำเอาเทคโนโลยี หรือ สื่อออนไลน์มาประยุกต์ใช้กับธุรกิจ เช่น การไลฟ์สดขายของ การสั่งอาหารเดลิเวอรี่ ซึ่งนอกจากผลกระทบดังกล่าวจะส่งผลกระทบต่อด้านสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมแล้วยังมีอีกหนึ่งธุรกิจที่ได้รับผลกระทบหนัก คือธุรกิจทางวัฒนธรรมหรืออุตสาหกรรมบันเทิง คือหมอลำเรื่องต่อกลอน ซึ่งถือได้ว่าเป็นการแสดงทางด้านวัฒนธรรมที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคอื่น ๆ ในประเทศไทย รวมไปถึงยังต่างประเทศ (วรภรณ์ บรรเทงใจ และศิริศักดิ์ เหล่าจันทาม, 2564)

หนึ่งในคณะหมอลำเรื่องต่อกลอนที่ได้รับความนิยมอย่างมาก คือ "สาวน้อยเพชรบ้านแพง" ด้วยเอกลักษณ์ของหมอลำคณะสาวน้อยเพชรบ้านแพงที่มีการใช้กระบวนการทางธุรกิจเข้ามาจัดการทุกขั้นตอน ตั้งแต่การวางแผนการผลิต การจัดการรวมหมอลำ การออกแบบการแสดง การวางแผนการตลาด การจำหน่าย มีวิธีการที่หลากหลายและซับซ้อนด้วยการใช้เทคโนโลยีมากขึ้นและการใช้ “ทำนองลำเพลิน” ในการแสดงซึ่งเป็นแนวทางที่คณะสาวน้อยเพชรบ้านแพงถนัด มีความรู้ความเชี่ยวชาญและทำให้ได้รับรางวัลชนะเลิศระดับประเทศ การใช้ทำนองลำเพลินเป็นหลัก มีจุดเด่นพิเศษคือ การบรรเลงดนตรีที่เร็ว คึกคัก ความสนุกสนาน และยังมีดนตรีให้มีความคล้ายกับทำนองลำซึ่ง มีการออกแบบเวทีใหม่ประดับประดาให้มีความทันสมัยใช้จอ LED ฉายภาพฉากประกอบเพิ่มความยิ่งใหญ่ มีระบบเครื่องเสียงเป็นระบบไฮโดรลิก หมอลำสาวน้อยเพชรบ้านแพงจึงเป็นหมอลำคณะแรกที่ใช้เสียงกระหึ่มดังกึกก้องโดนใจผู้ชมตามสมัยที่เปลี่ยนไป (สมชาติ ศรีมารัตน์ และแก้วดา จันทรานุสรณ์, 2562)

จนกระทั่งเมื่อเกิดการแพร่ระบาดของโควิด-19 ทำให้คณะหมอลำสาวน้อยเพชรบ้านแพงได้รับผลกระทบจากมาตรการการป้องกันการแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 จึงเกิดการพยายามปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของสมาชิกในคณะหมอลำ โดยการปรับตัวดังกล่าว ใช้วิธีการทำการแสดงสดผ่านไลฟ์ในกลุ่มส่วนตัวหรือกลุ่มปิดเฟซบุ๊ก ซึ่งผู้ชมจะต้องซื้อบัตรออนไลน์ผ่านหน้าเพจของสาวน้อยเพชรบ้านแพงก่อน จึงจะสามารถเข้าไปที่กลุ่มได้

ดังนั้นบทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอการปรับตัวจากหน้าเวทีสู่หน้าจอของหมอลำคณะสาวน้อยเพชรบ้านแพงในช่วงโควิด-19 โดยสังเคราะห์ข้อมูลประสบการณ์การทำงานที่คณะหมอลำสาวน้อยเพชรบ้านแพงของผู้เขียนและการสัมภาษณ์ครูฝึก คือ คุณสมชาติ ศรีมาร์ตัน (ครูบิกกี้แคร์) ครูฝึกสอนการแสดงและคุณจิรายุทธ ชัยทัพ (ครูปู้) ครูฝึกสอนการเต้น ซึ่งจะมุ่งเน้นการนำเสนอให้เห็นถึงการปรับตัวของหมอลำคณะสาวน้อยเพชรบ้านแพงในช่วงโควิด-19 ผ่านการแสดงละครเวทีออนไลน์ “หน้าเวที”

คณะสาวน้อยเพชรบ้านแพง

คณะสาวน้อยเพชรบ้านแพงก่อตั้งขึ้นครั้งแรกในปีพ.ศ. 2525 โดยนางสุภาพและนายสงกรานต์ นามวงษา หลังจากหมอลำคณะอ่อนตาพัฒนาลำเพลินได้ยุบตัวลงรวบรวมคนที่มีความรู้ ความสามารถในการสร้างสรรค์งานแสดงมาร่วมบุกเบิกก่อตั้งจนเป็นคณะหมอลำขึ้นมารับงานแสดงในงานบุญงานประเพณี ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จนกระทั่งหมอลำเพลินเริ่มเป็นที่นิยมเพิ่มมากขึ้น มีการจัดประกวดแข่งขันหมอลำเพลินแห่งประเทศไทยที่จังหวัดมหาสารคาม คณะสาวน้อยเพชรบ้านแพงก็ได้เข้าร่วมประกวดแข่งขันทุกปีแต่ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร แต่ในการแข่งขันประจำปี พ.ศ. 2533 คณะสาวน้อยเพชรบ้านแพงได้รับรางวัลชนะเลิศ ได้รับโล่พระราชทานพระราชทานจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ซึ่งในการแข่งขันประกวดในครั้งนั้น ส่งผลให้ทางคณะเป็นที่รู้จักและมีงานว่าจ้างมากขึ้นและได้นำเสนอความเป็นแชมป์โลเพื่อดึงดูดให้คณะเจ้าภาพ ผู้จัดงาน ว่าจ้างให้ทางคณะไปเปิดม่านทำการแสดง ในช่วงพ.ศ. 2542 ความนิยมหมอลำเพลินได้รับความนิยมเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ผู้บริหารคณะหมอลำสาวน้อยเพชรบ้านแพง จึงได้ตัดสินใจให้บริษัท อีวีเอส เอ็นเตอร์เทนเมนต์ นำเอาบันทึกการแสดงสด

ของหมอลำเพลินไปเผยแพร่เป็นคนแรกในวงหมอลำ ส่งผลให้จำนวนว่าจ้างเพิ่มมากขึ้น ถือเป็นการเพิ่มช่องทางสื่อสารระหว่างหมอลำกับผู้ชม (สมชาติ ศรีมารัตน์ และแก้วตา จันทรานุสรณ์, 2562)

จุดเปลี่ยนครั้งสำคัญใน พ.ศ. 2558 ของคณะสาวน้อยเพชรบ้านแพงคือ ทายาทคนเล็กของคุณแม่สุภาพ และ คุณพ่อสงกรานต์ นามวงษา คือ โจ ยมนิล นามวงษา เข้ามาเป็นผู้บริหารทำหน้าที่บริหารจัดการดูแลควบคุมกระบวนการผลิตรวมถึงการประชาสัมพันธ์ โดยใช้กลวิธีต่าง ๆ ทั้งนี้มุ่งหวังให้คณะหมอลำสาวน้อยเพชรบ้านแพงกลับมาอยู่บนเส้นทางของอุตสาหกรรมวัฒนธรรมบ้านแพงอีกครั้ง โจ ยมนิล นามวงษาจึงได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงหมอลำใหม่เพื่อที่จะให้คณะหมอลำสาวน้อยเพชรบ้านแพงได้กลับเข้าสู่ระบบอุตสาหกรรมวัฒนธรรมบ้านแพงอีกครั้ง โดยมุ่งเน้นผลิตสินค้าทางวัฒนธรรม (Cultural Commodity) เช่น ใช้การสื่อสารการตลาดแพร่กระจาย (Viral Marketing) มาประยุกต์ใช้เป็นเครื่องมือสร้างการรับรู้ในสินค้าและบริการเพื่อเพิ่มยอดขายให้กับธุรกิจ ด้วยการใช้เทคโนโลยีผ่านสื่อสังคมออนไลน์ทำให้เครื่องมือที่สำคัญ เช่น YouTube Facebook เป็นการสร้างชื่อเสียงด้วยการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อสมัยใหม่ในรูปแบบการบอกต่อ (วรชัย คุรุจิต, 2558 อ้างถึงใน สมชาติ ศรีมารัตน์ และแก้วตา จันทรานุสรณ์, 2562)

เมื่อเกิดสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ซึ่งส่งผลกระทบต่อกิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรมและความบันเทิง คณะหมอลำสาวน้อยเพชรบ้านแพงสามารถปรับตัวได้อย่างน่าสนใจ ด้วยการเปลี่ยนรูปแบบการแสดงจากการจัดงานหน้าเวทีที่มีผู้ชมเข้าร่วมในสถานที่จริง สู่การถ่ายทอดผ่านหน้าจอช่องทางออนไลน์ ผู้ชมจึงสามารถรับชมการแสดงได้จากทุกที่ ไม่ว่าจะอยู่ในประเทศหรือต่างประเทศ

การเปลี่ยนแปลงนี้ไม่ได้เป็นเพียงทางออกในช่วงวิกฤต แต่ยังช่วยขยายขอบเขตของผู้ชมให้กว้างขึ้น จากกลุ่มผู้ชมท้องถิ่นสู่กลุ่มผู้ชมที่หลากหลายและเข้าถึงได้ง่ายขึ้น การนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ในการแสดงครั้งนี้แสดงถึงความสามารถของคณะในการปรับตัวเข้ากับยุคสมัย อีกทั้งยังเป็นแนวทางใหม่ที่จะช่วยอนุรักษ์และเผยแพร่วัฒนธรรมหมอลำในบริบทที่ทันสมัยมากขึ้น

รูปแบบการแสดงผ่าน “หน้าจอ”

การปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงจากหน้าเวทีสู่หน้าจอของคณะหมอลำสวน้อยเพชรบ้านแพง เริ่มต้นจากการไลฟ์ในหน้าเพจเฟซบุ๊กของวง ชื่อเพจ “สวน้อยเพชรบ้านแพง แฟนเพจ” ซึ่งรูปแบบการแสดงในช่วงแรกของการแพร่ระบาดของโควิด-19 เป็นการร้องเพลง สลับกับการพูดคุยระหว่างศิลปินกับแฟนคลับ โดยใช้ชื่อไลฟ์ว่า “แมวลำ” เนื่องจากศิลปินไม่มีช่องทางคุยกับแฟนคลับของสวน้อยเพชรบ้านแพง เป็นการยังรักษาฐานแฟนคลับให้ติดตามผลงานแม้จะไม่สามารถออกเดินสายทำการแสดงตามปกติได้

ภาพที่ 1 ตัวอย่างการไลฟ์ “แมวลำ” ในช่วงยุคแรก

(ที่มา : <https://www.facebook.com/share/v/19jf7PtZSc/>)

ต่อมาไลฟ์ “แมวลำ” มีการพัฒนาองค์ประกอบของการแสดงมากขึ้น ทั้งระบบเสียง ภาพ แสง และการออกแบบสถานที่ไลฟ์ ได้จัดทำสตูดิโอสำหรับการไลฟ์ดังกล่าว อีกทั้งมีการขึ้นข้อความกราฟิก เป็นผู้สนับสนุนไลฟ์และเลขบัญชีสำหรับการโอนเงินมาลัยออนไลน์ให้แก่ศิลปิน รวมไปถึงนำศิลปินที่มีผู้ติดตามจำนวนมากมาเป็นแขกรับเชิญในรายการไลฟ์ เพื่อเป็นการกระตุ้นยอดผู้รับชมและผู้ติดตามของเพจสวน้อยเพชรบ้านแพง

ภาพที่ 2 ตัวอย่างการไลฟ์ “แมวลำ” ที่มีแขกรับเชิญ

(ที่มา : <https://www.facebook.com/share/v/15ij7DkqBo/>)

หลังจากการไลฟ์แมวลำในช่วงที่มีแขกรับเชิญแล้ว มีแฟนคลับให้การตอบรับเป็นจำนวนมาก ทางหัวหน้าวงจึงมีแนวคิดที่จะทำการไลฟ์ในกลุ่มส่วนตัวหรือกลุ่มปิด (Private Group) เพื่อให้ผู้ชมได้ซื้อตัวออนไลน์เข้ากลุ่มไปรับชมไลฟ์การแสดงนั้น ๆ โดยไลฟ์แรกที่เป็นรูปแบบของละครเวทีมีเนื้อหาเกี่ยวกับการตีแผ่ชีวิตของหมอลำในช่วงโควิด-19 ที่ไม่สามารถออกไปทำการแสดงได้ ชื่อไลฟ์ “มนต์รักลำเพลิน” ผสมกับเรื่องราวความรัก ความเศร้า และความสนุกสนาน อีกทั้งได้นำศิลปินที่ค่ายดังอย่าง ตรี ชัยณรงค์ เบียร์ พร้อมพงษ์ และเวียง นฤมล จากค่ายเพลง GMM Grammy Gold เป็นแขกรับเชิญและนักแสดงในละครเวที

ภาพที่ 3 โลฟละครเวที เรื่อง มนต์รักลำเพลิน และมนต์รักลำเพลิน ภาค 2

(ที่มา : <https://youtu.be/pDc7DKRFpJA?si=AjatfzOa50voE-vC>

<https://youtu.be/rQxcJZ7sC-s?si=TmC-C9fdjsMt2ouf>)

รูปแบบการแสดงของโลฟกลุ่มปิดจะมีการแบ่งช่วงหลัก ๆ เป็น 3 ช่วง คือ ช่วงร้องเพลงเปิดโลฟที่ช่วงละครเวที และช่วงคอนเสิร์ตปิดโลฟหรือช่วงเต้ยลา โดยการแสดงร้องเพลงช่วงต้นและช่วงท้ายไม่ได้มีการปรับเปลี่ยนให้แตกต่างจากการแสดงหน้าเวทีก่อนช่วงโควิด-19 แต่การแสดงที่ปรับเปลี่ยนอย่างเห็นได้ชัด คือ ช่วงการแสดงละครเวที ที่การปรับและเพิ่มองค์ประกอบอื่น ๆ มากยิ่งขึ้น ซึ่งองค์ประกอบของละครเวทีออนไลน์แบ่งออกเป็น 13 ด้าน มีรายละเอียดดังนี้

- 1) หัวหน้าคณะ หรือ โจ ยมนิล นามวงษา ทำหน้าที่เป็นผู้ควบคุมระบบการทั้งหมดภายในคณะ ซึ่งสิ่งที่หัวหน้าคณะต้องปรับตัวคือ การโปรโมตหรือประชาสัมพันธ์มากยิ่งขึ้น อีกทั้งเป็นผู้ติดต่อประสานงานไปยังศิลปินดังให้มาร่วมเป็นแขกรับเชิญในโลฟ และดำเนินแผนการตลาดแบบแพร่กระจายอย่างต่อเนื่อง (Viral Marketing) โดยมีนโยบายขอความร่วมมือให้ศิลปินในวงสร้างแพลตฟอร์มของตนเองและโปรโมตข่าวสารในวงอยู่เสมอ เช่น ถ่ายคลิปลง YouTube Facebook
- 2) หัวหน้าฝ่าย หรือ ครูฝึกฝ่ายต่าง ๆ ทำหน้าที่ในการรับคำสั่งจากหัวหน้าคณะและสร้างสรรค์ผลงาน ดำเนินการตามแผนการดำเนินงานที่ได้รับมอบหมาย โดยจะมีการทำงานร่วมกันระหว่างฝ่ายต่าง ๆ ซึ่งหัวหน้าแต่ละฝ่ายจะมีการเสนอไอเดียในการสร้างสรรค์การแสดงในขอบเขตการรับผิดชอบของตนเอง เพื่อให้ผลงานหน้าจอออกมาอย่างสมบูรณ์มากที่สุด
- 3) แอดมิน ทำหน้าที่ดูแลงานด้านการตลาด การประชาสัมพันธ์ การเงิน การประสานงาน ติดต่อสปอนเซอร์ หรือผู้สนับสนุน ดูแลลูกค้าตอบข้อความผู้ชมที่ทักเข้ามาซื้อบัตรในเพจ และดูแลเรื่องสวัสดิการของทีมงานทุกฝ่าย รวมถึงสนับสนุนการดำเนินงานของทีมงานทุกฝ่าย
- 4) นักแสดงต้องปรับตัวอย่างมากในเรื่องการพัฒนาทักษะการแสดง โดยเฉพาะเมื่อการแสดงสบนเวทีปรับเปลี่ยนไปสู่การแสดงในรูปแบบที่จำเป็นต้องใช้กล้องและแพลตฟอร์มออนไลน์มาเป็นสื่อกลางการเรียนรู้พื้นฐานของการแสดงละครเวทีจึงกลายเป็นสิ่งจำเป็น เพราะช่วยให้นักแสดงเข้าใจวิธีสื่อสารอารมณ์และเรื่องราวไปยังผู้ชมได้อย่างชัดเจนและลึกซึ้ง นอกจากนี้ การใช้พื้นที่เวทีอย่างมีประสิทธิภาพก็เป็นสิ่งสำคัญ นักแสดงจำเป็นต้องเรียนรู้วิธีจัดตำแหน่งตัวเองให้เหมาะสมกับมุมกล้อง รู้จักการเคลื่อนไหวที่ดึงดูดสายตา และใช้พื้นที่อย่างเต็มที่เพื่อเพิ่มความน่าสนใจให้กับการแสดงในรูปแบบออนไลน์ ความเข้าใจในเรื่องนี้ไม่เพียงทำให้การแสดงดูสมจริงและน่าประทับใจมากขึ้น แต่ยังช่วยให้ผู้ชมรู้สึกเชื่อมโยงกับการแสดงได้ แม้ว่าจะรับชมผ่านหน้าจอ
- 5) แดนซ์เซอร์ มีการปรับตัวด้านการคิดค้นกระบวนท่าให้สอดคล้องกับมุมมอง มุมกล้อง และแนวคิดที่จะปรากฏบนเวที ตามแนวคิดหลักของโลฟนั้น ๆ และต้องปรับตัวด้านการฝึกในระยะเวลาที่จำกัดมากขึ้น เนื่องจากในช่วงที่โลฟกลุ่มปิดกำลังเป็นกระแส ทางวงสาวน้อยเพชรบ้านแพงโลฟประมาณ 3-4 ครั้งต่อเดือน จึงต้องคิดค้นและฝึกซ้อมท่าให้ทันต่อการแสดงรอบต่าง ๆ ซึ่งฝ่ายแดนซ์เซอร์จะต้องคิดค้นและฝึกซ้อมท่าเต้น โชว์เพลง และท่าเต้นประกอบการแสดงละครเวทีอีกด้วย
- 6) ชุดเครื่องแต่งกาย มีการแต่งตามให้ดูสมจริงตามบทบาทของตัวละครที่แสดง โดยจะแตกต่างจากการลำนี้อย่างมากในสมัยก่อนที่ทุกฉากของตัวละครจะให้หมอลำใส่ชุดเพชร ยกเว้นบทบาทที่เป็นคนยากจนหรือคนยากไร้ จะสวมเสื้อผ้าที่ขอมข่อ แต่ในการแสดงละครเวทีจะแต่งกายตามความเป็นจริงของอาชีพ สถานภาพ ฐานะของตัวละครนั้น ๆ ส่วนชุดเครื่องแต่งกายในช่วง

ร้องเพลงคอนเสิร์ต จะแต่งกายตามความสวยงาม รวมถึงบางครั้งยังสวมชุดเพชรเพื่อคงขนบการแต่งกายแบบหมอลำอยู่

- 7) ระบบแสง และเวที ระบบแสงจะต้องทำงานร่วมกับผู้กำกับการแสดงในการออกแบบแสงและสีให้สอดคล้องกับเนื้อเรื่องและโศกนั้น ๆ เช่น ละครเวทีเรื่องเมืองบังบด มีคอนเซ็ปต์เป็นแนวอีสานโบราณ ย้อนยุคและความเชื่อเรื่องผี ฉะนั้นการออกแบบแสงจึงเน้นความอึมครึม หม่นหมอง สีโทนเย็น รวมถึงใช้เทคนิคพ่นควัน (Smoke) ร่วมด้วย เพื่อสร้างมิติให้แสงชัดเงายิ่งขึ้น ส่วนเวที มีการปรับลดขนาดความสูงจากการแสดงหน้าเวทีปกติ และใช้จอ LED เป็น Background setting ภาพสถานที่ต่าง ๆ ภายในเรื่อง เพื่อช่วยส่งเสริมภาพที่ผู้ชมมองเห็นให้สามารถติดตามและเข้าถึงเนื้อหาได้ง่ายมากขึ้น

ภาพที่ 4 ตัวอย่างการออกแบบระบบแสงและเทคนิคพิเศษ
(ที่มา : https://youtu.be/ifoToxNzn-0?si=jzXEJDSqSL07sgX_)

- 8) ฉาก และองค์ประกอบศิลป์ มีการปรับให้ใช้ฉากจากอุปกรณ์จริง เพื่อความสมจริงของการแสดง และใช้องค์ประกอบศิลป์ต่าง ๆ มาเป็นส่วนเสริมความสมจริงและสร้างสุนทรียะทางด้านศิลปะให้แก่ผู้ชม เช่น การใช้ราวกันกระแทกเตียงของโรงพยาบาล มาใช้ในฉากโรงพยาบาล การใช้มุ้งหรือผ้าบางเป็นริ้ว เพื่อเป็นสัญลักษณ์ของสายฝน เป็นต้น

ภาพที่ 5 ตัวอย่างฉากที่ใช้องค์ประกอบศิลป์เพื่อสร้างสัญลักษณ์
(ที่มา : <https://youtu.be/ifoToxNzn-0?si=DjVK68RR3lY7vL23>)

- 9) กำกับเวที เป็นฝ่ายที่มีหน้าที่ดูแลลำดับคิวการเข้า-ออกของนักแสดงแต่ละฉาก โดยเฉพาะช่วงละครเวทีที่มีการสลับฝั่งเข้า-ออกของนักแสดงบ่อยครั้ง ทั้งนี้การปรับตัวของฝ่ายกำกับเวทีจะต้องทำงานกับนักแสดงในการสร้างความเข้าใจต้องให้ความสำคัญกับการเดินเข้าและออกฉาก รวมถึงการปรากฏตัวบนเวที ซึ่งละครเวทีของสภาน้อยเพชรบ้านแพง จะแบ่ง Stage หรือประตูทางเข้าออกเป็น 2 ด้าน ด้านละ 2 ประตู ดังภาพที่ปรากฏ

- 9) กำกับเวที เป็นฝ่ายที่มีหน้าที่ดูแลลำดับคิวการเข้า-ออกของนักแสดงแต่ละฉาก โดยเฉพาะช่วงละครเวทีที่มีการสลับฝั่งเข้า-ออกของนักแสดงบ่อยครั้ง ทั้งนี้การปรับตัวของฝ่ายกำกับเวทีจะต้องทำงานกับนักแสดงในการสร้างความเข้าใจว่าต้องให้ความสำคัญกับการเดินเข้าและออกฉาก รวมถึงการปรากฏตัวบนเวที ซึ่งละครเวทีของสวณน้อยเพชรบ้านแพ่ง จะแบ่ง Stage หรือประตูทางเข้าออกเป็น 2 ด้าน ด้านละ 2 ประตู ดังภาพที่ปรากฏ

ภาพที่ 6 แบบจำลองทางเข้า-ออกเวทีของสวณน้อยเพชรบ้านแพ่งในช่วงไลฟ์กลุ่มปิด

- 10) บทละคร และลำดับการแสดง จากเดิมที่จะเป็นรูปแบบลำดับการแสดงเปิดวง ตลก คอนเสิร์ต ลำเรื่องตลกย้อน และเต้ยลา ถูกปรับเปลี่ยนให้มีความสั้นกระชับลง เนื่องจากไลฟ์กลุ่มปิดใช้เวลาประมาณ 4-5 ชั่วโมง ซึ่งแตกต่างจากการแสดงหน้าเวทีที่จะแสดงประมาณ 9 ชั่วโมง ดังนั้นบทละครจึงต้องมีความกระชับเข้าใจง่าย สามารถจบเรื่องภายในระยะเวลาประมาณ 1 - 1.30 ชั่วโมง รวมถึงต้องปรับการแสดงเปิดวงให้กระชับหรือบางไลฟ์ใช้วิธีการสร้างสรรค์โชว์เปิดไลฟ์แทน เช่น โชว์ศิลปวัฒนธรรม ตามด้วยพิธีกรทักทายผู้ชมเล็กน้อย จากนั้นเข้าสู่ละครเวที มินิคอนเสิร์ต และเต้ยลา ตามลำดับ
- 11) ดนตรี มีการปรับลดเวลาบางเพลงลงเนื่องจากต้องการให้เนื้อหามีความกระชับ ติดตาดังง่าย ไม่ยืดเยื้อ ให้ความสำคัญกับทพุด แต่ใช้บทเพลงเป็นส่วนช่วยเสริมความลึกซึ้งของอารมณ์ความรู้สึกของตัวละคร และสร้างสุนทรียะให้แก่ผู้ชมในฐานะวงหมอลำ ดังนั้นการปรับลดเวลาในเพลงจึงเป็นการตัดดนตรีท่อนเริ่มเพลง (Intro) อันหมายถึงท่อนเริ่มต้นของบทเพลงที่เริ่มบรรเลงเสียงดนตรี ก่อนเข้าเนื้อร้อง หรือบางเพลงมีการตัดดนตรีท่อนจบเพลง (Coda) อันหมายถึงท่อนสุดท้ายของบทเพลง ที่สื่อถึงตอนจบของบทเพลง หรือบางเพลงตัดทั้ง Intro และ Coda เพื่อให้ละครเวทีมีเวลาที่กระชับมากยิ่งขึ้น
- 12) เสียง มีการปรับเปลี่ยนการใช้ไมค์หลักให้เป็นแบบไมโครโฟนไร้สาย (Isomax) เพื่อให้นักแสดงสามารถแสดงออกท่าทางได้อย่างเต็มที่ และเคลื่อนไหวร่างกายได้อย่างอิสระ แต่เนื่องจากเป็นรูปแบบละครเวทีมีวิศัล มีการร้องเพลงค่อนข้างมาก คุณภาพเสียงของการใช้ไมโครโฟนไร้สายไม่สามารถเทียบเท่าไมโครโฟนปกติ ดังนั้นทางครุฝึกจึงตัดสินใจให้นักแสดงที่ต้องร้องเพลงโดยใช้ไมโครโฟนปกติร้องเพลง และเมื่อร้องเพลงจบให้พูดผ่านไมโครโฟนไร้สาย โดยในขณะที่ยังร้องเพลงจะตัดสัญญาณไมโครโฟนไร้สาย เพื่อป้องกันสัญญาณรบกวนไมโครโฟนปกติ

ภาพที่ 7 ตัวอย่างการใช้ไมโครโฟนปกติกับไมโครโฟนไร้สาย (Isomax)
(ที่มา : <https://youtu.be/pDc7DKRFpJA?si=AjatfzOa50voE-vC>)

- 13) มุมกล้องและการลำดับภาพ จะเน้นการนำเสนอมุมมองที่เห็นใบหน้าของนักแสดงอย่างชัดเจน เนื่องจากการแสดงละครเวที มุมกล้องส่วนใหญ่จะเป็นมุมระยะกลาง (Medium Shot) และฉากที่เน้นอารมณ์ความรู้สึกจะใช้มุมระยะใกล้ระดับกลาง (Medium Close Up Shot) ซึ่งมุมภาพดังกล่าวจะใช้เมื่อต้องการเคลื่อนย้ายและติดตั้งฉากใน stage อีกฝั่งที่กำลังทำการแสดงอยู่ เช่น หากฉากฝั่ง stage 1 กำลังแสดงอยู่ จะใช้ภาพมุมแคบไปที่ฝั่งนั้น และติดตั้งฉากที่ฝั่ง stage 2 ดังภาพที่ 6 แบบจำลองเวที ในขณะที่หากฉากนั้นต้องการให้เห็นภาพรวมจะใช้มุมระยะไกล (Long Shot) เพื่อให้เห็นนักแสดง ฉาก และองค์ประกอบศิลปะอย่างครบถ้วน ส่วนการลำดับภาพใช้การตัดภาพ (cut) ในการลำดับภาพในฉาก และใช้การลำดับภาพแบบแสงจ้า (flare) เพื่อเป็นช่วงต่อระหว่างฉาก (transition) นอกจากนี้ฝ่ายนี้ยังดูแลการดำเนินไลฟ์ให้สัญญาณมีความเสถียรสามารถไลฟ์ได้ตั้งแต่ต้นจนจบ

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า องค์ประกอบทั้ง 13 ด้านของละครเวทีออนไลน์ของคณะหมอลำสาวน้อยเพชรบ้านแพ่ง ทุกด้านล้วนมีความสำคัญต่อการสร้างสรรค์ให้ผลงานมีความสมบูรณ์ และสร้างความประทับใจให้ผู้ชม โดยเฉพาะผลงานในช่วงแรก ๆ ที่ช่วยเปิดมุมมองใหม่ให้กับฐานแฟนคลับหมอลำและแฟนคลับศิลปินรับเชิญว่าหมอลำสามารถสร้างสรรค์ผลงานในรูปแบบอื่น ๆ ได้ ไม่ได้จำกัดเพียงการลำเรื่องต่อกลอนหรือการร้องเพลงคอนเสิร์ตเท่านั้น

กระบวนการผลิตละครเวทีออนไลน์

กระบวนการผลิตละครเวทีออนไลน์ของคณะหมอลำสาวน้อยเพชรบ้านแพ่ง สามารถแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนเตรียมการ (pre-production) ขั้นตอนการผลิต (production) และขั้นตอนหลังการผลิต (post-production) มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) ขั้นตอนเตรียมการ (pre-production)

ในขั้นตอนการเตรียมการ หัวหน้าคณะและทีมงานฝ่ายต่าง ๆ จะมีการประชุมหารือเพื่อระดมความคิดในการสร้างสรรค์ผลงาน ทั้งนี้เื่อเดียวส่วนใหญ่มักรวมมาจากหัวหน้าคณะและครูฝึกสอนการแสดงและครูฝึกสอนเต้นเป็นผู้กำหนดแนวความคิด (concept) ของการไลฟ์ครั้งนั้น ๆ ว่าจะมีรูปแบบการแสดงออกมาเป็นอย่างไร จากนั้นจึงจะประชุมทีมงานแต่ละฝ่าย เพื่อมอบหมายโจทย์และหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติงานต่อไป ซึ่งส่วนของการเตรียมการหลัก ๆ จะมีดังนี้

1. การเขียนบทและออกแบบการแสดง เนื่องจากการเขียนบทถือเป็นขั้นตอนแรกที่สำคัญอย่างมาก ในการกำหนดทิศทางของการแสดงละครเวทีเรื่องนั้น ๆ เมื่อเขียนบทเสร็จสิ้นจะมีการประสานงานไปยังฝ่ายต่าง ๆ ให้เตรียมการต่อไป ได้แก่ ฝ่ายองค์ประกอบศิลป์ให้เตรียมอุปกรณ์ประกอบฉาก ฝ่ายชุดเครื่องแต่งกายจะต้องเตรียมชุดให้ตรงกับบทบาทหรือแนวความคิดของเรื่อง ฝ่ายดนตรีจะต้องแกะเพลงและฝึกซ้อมเพลงที่จะแสดงในละครเวที โดยต้องระบุระยะเวลาและเนื้อเพลงของเพลงนั้น ๆ อย่างละเอียด เนื่องจากส่วนใหญ่จะไม่ได้ร้องเต็มบทเพลงเหมือนคอนเสิร์ตปกติ ดังที่กล่าวไปแล้วในหัวข้อองค์ประกอบที่ 11 ด้านดนตรี
2. การประชาสัมพันธ์ (PR) จะต้องมีการถ่ายภาพนักแสดงหลักเพื่อทำโปสเตอร์และวิดีโอตัวอย่าง (Teaser) เพื่อโปรโมตไลฟ์ครั้งนั้นว่ามีแนวความคิด (concept) อย่างไร เพื่อกระตุ้นความสนใจ

และการซื้อบัตรออนไลน์เข้ากลุ่ม ซึ่งส่วนนี้จะมีฝ่ายแอดมินเป็นฝ่ายดูแลลูกค้าที่ติดต่อมาซื้อบัตร หรือโอนเงินเป็นมาลัยออนไลน์ให้กับศิลปินนักแสดง

ภาพที่ 8 ตัวอย่างฉากในวิดีโอตัวอย่าง (Teaser) เพื่อโปรโมตละครเวที เรื่อง เมืองบังบด
(ที่มา : https://youtu.be/bcTaGiMZZfM?si=8KufagtVWj6k5_3)

3. การฝึกซ้อม ส่วนใหญ่นักแสดงที่อยู่ในสังกัดสวน้อยเพชรบ้านแพน จะมีเวลาซ้อมประมาณ 2-3 วัน แบ่งออกเป็น วันที่ 1-2 อ่านบทและลง blocking วันที่ 3 เป็นซ้อมใหญ่กับทุกฝ่าย (Run-Through) ก่อนวันแสดงจริง ส่วนศิลปินรับเชิญส่วนใหญ่จะมีเวลาซ้อมก่อนการแสดงเพียง 1 วัน ก่อนแสดงจริง ส่วนฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องจะมีเวลาเตรียมงานมาล่วงหน้าประมาณ 6-9 วัน เนื่องจาก

ในช่วงสถานการณ์โควิด-19 โหลัฟกลุ่มปิดจะโลฟประมาณ 3-4 ครั้งต่อเดือน ขึ้นอยู่กับ กระแสเรียกร้องและความต้องการของผู้ชม เมื่อทุกฝ่ายเตรียมความพร้อมเรียบร้อยแล้ว จะมีการทดลองแสดงจริงประมาณ 1-2 รอบ และจะมีการซ้อมร้องเพลงในละครเวทีและคอนเสิร์ต แยกส่วนกันหลังจากซ้อมละครเสร็จสิ้น

2) ขั้นตอนการผลิต (production)

ขั้นตอนการผลิตในที่นี้เป็นขั้นตอนการโลฟ ซึ่งจะมีการดำเนินการเริ่มจากโลฟสาธารณะ ในเพจสวน้อยเพชรบ้านแพน เพื่อให้ทุกคนสามารถเข้าชมได้และกระตุ้นการขายบัตรออนไลน์เข้ากลุ่มปิด โดยจะร้องเพลงสลับกับการพูดคุย อ่านคอมเมนต์ และประชาสัมพันธ์ผู้สนับสนุนหรือสปอนเซอร์ จากนั้นจึงจะเริ่มโลฟในกลุ่มปิด ซึ่งระหว่างโลฟทุกฝ่ายจะปฏิบัติหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมาย โดยเฉพาะ ฝ่ายที่จะต้องให้ความสำคัญอย่างมากคือฝ่ายมุกตลกและลำดับภาพ และฝ่ายดนตรี เนื่องจากเป็นสิ่งที่แรก ที่ผู้ชมจะได้รับชมและรับฟัง รวมถึงฝ่ายมุกตลกและลำดับภาพ จะดูแลโลฟให้ดำเนินรายการตั้งแต่ต้นจนจบ โดยไม่มีปัญหาระหว่างโลฟ ซึ่งจะต้องคอยตรวจสอบคุณภาพของภาพและเสียงในโลฟ รวมถึงอ่านคอมเมนต์ ของผู้ชมอยู่เสมอเพื่อป้องกันข้อผิดพลาดที่อาจเกิดขึ้นได้ในระหว่างโลฟ

3) ขั้นตอนหลังการผลิต (post-production)

ขั้นตอนหลังการผลิต หรือขั้นตอนหลังจากโลฟ ทีมงานฝ่ายต่าง ๆ จะมีการประชุมเพื่อสะท้อนผล รับฟังปัญหาและข้อเสนอแนะจากทุกฝ่าย เพื่อนำไปปรับปรุงและพัฒนาในโลฟต่อไปให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น รวมถึงจะมีการอัปเดตโลฟย้อนหลังลงในยูทูปของสวน้อยเพชรบ้านแพน หลังการโลฟกลุ่มปิดผ่านไป ประมาณ 1-2 สัปดาห์ เพื่อเป็นการเผยแพร่ผลงานที่วงศ์สร้างสรรค์และสร้างการรับรู้เกี่ยวกับโลฟกลุ่มปิด อีกด้วย

บทสรุป

การปรับตัวของหมอลำคณะสวาน้อยเพชรบ้านแพงในช่วงโควิด-19 ถือเป็นการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของชาวคณะสวาน้อยเพชรบ้านแพง แสดงให้เห็นว่าหมอลำสามารถสร้างสรรค์ผลงานรูปแบบใหม่ ๆ ได้อย่างหลากหลาย อีกทั้งการสร้างสรรค์ละครเวทีที่เชิญศิลปินดังมาร่วมแสดงยังเป็นการขยายฐานแฟนคลับให้คณะสวาน้อยเพชรบ้านแพงอีกด้วย และสร้างกลุ่มเครือข่าย (connection) ให้แก่สมาชิกในวงได้ทำงานกับครูฝึกและศิลปินมากความสามารถ ถึงแม้จะต้องปรับตัวหลายด้าน ทั้งวิธีการทำงาน การเตรียมความพร้อมด้านเทคนิค ระยะเวลาการทำงานที่จำกัด และรูปแบบการแสดงที่ไม่คุ้นชิน แต่สมาชิกในวงทุกคน รวมถึงศิลปินรับเชิญที่มาร่วมแสดงในไลฟ์ ล้วนมีความพร้อมที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ที่จะเป็นการพัฒนาและต่อยอดวิชาชีพของตนเองมากยิ่งขึ้น

สอดคล้องกับบทความของ สมชาติ ศรีมารัตน์ และแก้วตา จันทรานุสรณ์ (2562)

ที่อธิบายประเด็นการทำงานของสวาน้อยเพชรบ้านแพงในอุตสาหกรรมวัฒนธรรมบันเทิงว่า การที่จะมีรายได้ อย่างยั่งยืนและทำงานที่ตนเองถนัดนั้น หมอลำต้องมีความยืดหยุ่น มีความทะเยอทะยานที่จะเรียนรู้ทักษะใหม่ ฝึกฝน และได้เข้าขึ้นไปให้ได้จนประสบความสำเร็จ โดยกำหนดกฎเกณฑ์ (rule) ที่มีความยืดหยุ่น และคณะหมอลำที่อยู่ในแวดวงนี้ก็จะต้องดำเนินการตามเพื่อให้อยู่ได้ ด้วยการใช้ทรัพยากร (resource) ในอุตสาหกรรมวัฒนธรรมบันเทิง ซึ่งได้แก่สื่อสังคมออนไลน์ช่องทางต่าง ๆ สำหรับใช้ในการสื่อสารกับผู้คน หมอลำคณะสวาน้อยเพชรบ้านแพงเป็นอีกหมอลำหนึ่งคณะที่อยู่ในสังคมหากไม่ได้มีปฏิบัติการ (practice) อย่างเท่าทัน การเปลี่ยนแปลงเพื่อต่อรองให้ตนเองดำรงอยู่ได้ก็อาจจะเลือนหายไป สิ่งที่หมอลำเพลิน คณะสวาน้อยเพชรบ้านแพงใช้เป็นพลัง (power) สำคัญในการพัฒนาหลายรูปแบบเข้าด้วยกัน ทั้งทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางสังคมเพื่อปฏิบัติการยืนหยัดอยู่ในยุคทุนนิยมเสรีที่มีการแข่งขันกันในทุกธุรกิจ อย่างเข้มข้นได้ ก็คือการเพิ่มช่องทางการสื่อสารเพื่อเสริมเวทีแสดงอัตลักษณ์หมอลำเพลินสวาน้อยเพชรบ้านแพง ให้เข้มแข็งและยิ่งใหญ่สมกับเป็นราชินีลำเพลิน

ดังนั้นการปรับตัวดังกล่าวจึงสามารถสร้างรายได้ให้แก่คณะสวาน้อยเพชรบ้านแพง และยังคงยึดให้สมาชิกในวงมีช่องทางในการนำเสนอตนเองสู่หน้าจอออนไลน์ได้ ทั้งผ่านการแสดง และการเป็นผู้สร้างสรรค์เนื้อหา (content creator) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการไลฟ์กลุ่มปิดที่กล่าวไปข้างต้น ที่ยังคงเป็นโมเดลทางธุรกิจให้สวาน้อยเพชรบ้านแพงใช้มาจนถึงปัจจุบันร่วมกับการแสดงหน้าเวทีอีกด้วย ถือเป็นการสร้างรายได้เพิ่มอีกช่องทางหนึ่งจากโมเดลไลฟ์กลุ่มปิดและแสดงให้เห็นถึงศักยภาพในการปรับตัวของคณะสวาน้อยเพชรบ้านแพงในบริบทการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์โควิด-19

บรรณานุกรม

- เฉลิมวงศ์ ธรรมพิชิตศักดิ์ และราชันย์ นิลวรรณภา. (2563). ลำเพลินบ้านแพง: การปรับตัวในยุคโลกาภิวัตน์. อินทนิลทักษิณสาร. 15(1), 109-136.
- เฉลิมวงศ์ ธรรมพิชิตศักดิ์. (2563). ลำเพลินบ้านแพง: การปรับตัวในยุคโลกาภิวัตน์. ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์
คณะวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- วารกรณ์ บรรเท็งใจ และศิริศักดิ์ เหล่าจันทาม. (2564). ผลกระทบต่ออาชีพ
หมอลำเรื่องต่อกลอนในช่วง สถานการณ์แพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัส
โคโรนา 2019 (COVID-19). วารสารการบริหารการปกครอง. 10(2). 134-155.
- สมชาติ ศรีมาร์ตัน และแก้วตา จันทรานุสรณ์. (2562). ปฏิบัติการของหมอลำ
เพลินสาวน้อยเพชรบ้านแพง ในบริบทอุตสาหกรรมบันเทิง. Proceedings
of 15th International Conference on Humanities and Social
Sciences 2019 (IC-HUSO 2019), 11th - 12th November 2019, Faculty
of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University, Thailand.

สัมภาษณ์

- จิรายุทธ ชัยทัพ. สัมภาษณ์. 26 ธันวาคม 2567.
- สมชาติ ศรีมาร์ตัน. สัมภาษณ์. 25 ธันวาคม 2567.